

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A RUSZIN-MAGYAR SORSKÖZÖSSÉG KORSZAKAI A NÉPKÖLTÉSZETBEN ÉS A VALÓSÁGBAN

Az emlékezés képessége – úgy az egyén, mint a közösség tekintetében – korlátozott, és botcsinálta történészek bosszantására olykor a szelektív működéstre is hajlamos. Rákóczi fejedelem azok közül való, akiknek dolgait a legmagasabb helyeken is számon tartják, akiken nem fog a múltó idő. Ő, a fejedelem nevezte néven a *gens fidelissima*-t, s ezzel emelte magasra, mi pedig változatlan rokonszenvvel tekintünk a leghűségesebb népre, mely rokonszenvre az ő történelmi tisztességük és helytállásuk a fedezet. Vitathatatlan, hogy ebben a kapcsolatban komoly szerepet játszott a magyarok és ruszinok együttélésének eredetmondája, amelyet a maga teljességében Bonkáló Sándor munkájából¹ ismerhetünk. Népköltészetünk e különleges és fontos alkotását² a szakma és a közbeszéd egyaránt jól ismeri, a lecke ismétlése ezért most mellőzhető. Értelmét azonban, mely szerint népeinket az isteni akarat rendelte egymáshoz, érdemes figyelem alatt tartanunk, mert a ruszinok történelmi tudata jórészt ebből a sok évszázados együttélésből ered. Megnyugtató megoldás lenne ebben megállapodni, ám a széttagolt, ma öt-hat közép-európai államban élő ruszin nép tisztázatlan etnogenezise – itt-ott száz esztendeje, de különösképpen a kelet-európai rendszerváltozások óta – szaktudósok egész sorát ösztönzi újabb és elmélyültebb kutatásokra. Ennek örülnünk kellene, de ugyanakkor tartunk is tőle, mert az eléggé szerteágazó eredmények újabb kérdéseket, azok pedig további vitákat gerjesztenek.

Számunkra a népeink kapcsolatában mindenkor hídként működő, és az adott kor társadalmi viszonyait a maga sajátos módján tükröző folklór biztosítja azt a kultúrtörténeti közeget, mely által bejárhatjuk közös múltunk korszakait, és jelen helyzetünkben, továbbra is a Kárpát-medencei élettérben, megjelölhetjük további együtt haladásunk lehetséges irányát.

Témánkkal kapcsolatban a kutatók tekintélyes névsorát tudjuk felmutatni. Előlegben Erdélyi János, Greguss Ágost és Finciczky Mihály évtizedes együttműködésének eredményét, a magyar-oroszló népdalok³ magyar nyelvű kiadását említjük, amelyből elsőként értesült a magyar olvasó a ruszin népköltészet különös, egzotikus világáról. S folytassuk máris Ortutay Gyulával, aki komoly, elemző jellegű folklorisztikai tanulmányokkal⁴ adózott Rákóczi hű ruszinjainak. És szóljunk mindjárt Bartók Béláról, aki a ruszin *kolomijka* és a magyar *kanásznóták* összevetése közben csodálkozott rá dalaink közeli rokonságára, és tett a tárgyban máig érvényes megállapításokat.⁵ Egy ukrán folklórtörténész – a magyar zene és zenetudomány hatalmas alakjának nevezve őt – kihangsúlyozza, hogy Bartók beírta nevét a kárpátukrán folklór és etnográfia tanulmányozásának történetébe.⁶ De ne hagyjuk ki a felsorolásból Pataky Máriát sem, aki ugyancsak a népzenei kapcsolatok szakértőjeként tanulmányozta a ruszin népzene⁷, s innen egy nagy lépéssel eljutunk Kríza Ildikóhoz, aki a ruszin mese- és mondavilágban megformált magyar történelmi hősöknek a ruszin nép általi tiszteletére irányítja figyelmünket ma is.⁸

De kezdjük sorrendben és korszakonként, ahogyan ígértük.

Igor Kercsa ungvári költő, a ruszin-magyar művelődési kapcsolatok kiváló szakembere a legkülönbözőbb forrásokból válogatva, 2001-ben kötetben adta ki a ruszinság népköltészetének Mátyás király alakját feldolgozó meséit és mondáit. A kötet előszavában a sokunk által szeretve tisztelt, néhai Udvari István, a Nyíregyházi Főiskola ukrán-ruszin tanszékének tudós professzora többek között kiemeli, hogy a válogatás a ruszin nyelvű Mátyás-mesék és mondák eddigi legteljesebb gyűjteménye, s a magyar népköltési anyaghoz – a szlovák mellett – ez áll a legközelebb.⁹

A nyelvet értő magyar olvasó teljesen otthon érezheti magát a meseszövegek tartalmában, azok ugyanis – kisebb, többnyire a mesék lokalizálására irányuló módosításokkal és névváltoztatásokkal – rendre a magyar anyag motívumkészletéből gazdálkodnak. A gyűjtemény elején mindjárt Iván bacsával, az igazmondó juhással találkozunk, aki, bár a király féltve őrzött aranyszörű bárányát elcserélte a burkus hercegnő szerelmére, hazudni képtelen. Aztán az okos lány lép elénk, később az okos lányból lett királyné, majd megismerkedhetünk Mátyás királlyá választásának sajátos módon kiszínezett történetével. Nem maradhat ki természetesen a nagy erejű Kínizsi Pál, de még a bakkecskéket is megfejő öreg szántóvető sem. Ha sietünk, odaérünk még a budai kutyavására, és tovább lapozva tanúi lehetünk a kolozsvári bíró udvarában történt nevezetes favágásnak is.

Egy, a magyar szájhagyományban ismeretlen mese azonban erős kivételt képezve emelkedik ki a gyűjteményből. Ez Mátyásnak a nevickei vár zsarnok úrnőjével, a „*pohányivicsá*”-val (*pogány lánnyal, rossz lánnyal*), másutt (*pogány asszonnyal*) vívott párviadalát beszéli el. Volodimir Hnatyuk, neves galíciai folklorista már a XIX. század végén közölte a *török földről származó, kacsalábú*, természetfeletti erővel bíró *pogány lány* és a király mesés történetét. E különös mesealak a ruszin meseköltészetnek csak ebben a kompozíciójában van jelen, párhuzamai azonban erőteljesen a délszláv folklór felé mutatnak. Lehető legteljesebb leírásával a bolgár népköltészetben találkozhatunk, mégpedig egy hősenekében,¹⁰ ahol „*horvát szűz*”-ként emlegetik. A mesealak pártában maradt hajadon, aki a környék lányain bosszút állva megtiltja nekik a férjhez menést. Alattvalóinak tengernyi panaszát hallva, hat vitéz elindul, hogy véget vessen zsarnokságának, de a „*horvát szűz*” felfedezi érkezésüket, majd „*fecskerőptű*” táltos lován, „*csukódó szablyát*” suhogtatva könnyedén legyőzi és „*ökörstorral*” börtönébe tereli őket, ahonnan csak évek múltán, csellel szabadulnak, hogy végül bosszút álljanak a zsarnokon. Halála előtt a „*horvát szűz*” szerelmet vall az őt legyőző Krali Markónak, elmondja, hogy felesége kívánt volna lenni. Hasonlóképpen alakul Mátyás kalandja is a nevickei „*pogány lánnyal*,” akinek várát éjszaka, a környék háziállatainak csengőkkel, kolompokkal felszerelt, gyertyákkal kivilágított csordájával és a környező falvak fegyverbe szólított népének éktelen ordítóásával rohamozza meg. A halálra rémült „*pogány lány*” táltos lovára szállva menekül, ezért Mátyás saját táltosára, az ellenfél lovának testvéreire pattanva veszi üldözőbe, s amint utoléri, a „*pogány lány*” életéért cserébe ugyancsak szerelmét kínálja. Mátyás nem enged a csábításnak, jobbnak látja, ha rögtön fejét veszi, s a pattogva, három mérföldre elguruló fej még sokáig szórja az átkot.

Ilyen győzelmekkel és a nép mellé állított igazság képviselőjével Mátyás méltó arra, hogy a ruszinok saját királyuknak tekintsék, tetteit szájukra vegyék. Ezért aztán az ő egyértelműen rokonszenves alakja nélkül szinte nincs prózai szájhagyományokra épülő ruszin folklórgyűjtemény. Leszja Musketik kijevi tudós, az internetikus kapcsolatok kiváló ismerője, monográfiában¹¹ értekezett és több kitűnő tanulmányban foglalkozott Mátyás királlyal és az ukrán folklór más jeles magyar történelmi alakjával, mégpedig II. Rákóczi Ferencsel és Kossuth Lajossal. Munkásságának gyakorta idézett tétele, hogy az évszázadokon át közös államban való ruszin-magyar együttélés és a történelmi események közös megélése a két ethnosz népköltészetében jelentős kölcsönhatást eredményezett.

A másik, kétségekívül kiemelkedő történelmi szereplőnk, II. Rákóczi Ferencet a ruszin közösség talán még Mátyásnál is nagyobb szeretettel zárta lelkébe. E hűséget és ragaszkodást S. Benedek András a *gens fidelissima*-val foglalkozó kismonográfiájában¹² azzal magyarázza, hogy patriarchális értelemben Rákóczi volt a ruszin népesség utolsó ura, akit a hegyvidék népe legendák hőseként tisztelt, és tetteit nemzedékről nemzedékre emlegették. Így születtek meg azok a történelmi mondák, amelyeket ruszin és magyar egyaránt gyakran emleget.

A ruszin Rákóczi-hagyományt faggatva Ortutay feltesz egy lényegbevágó kérdést: *„Emlékezett-e a nép akár csak rövid ideig is arra a fejedelemre, aki érte harcolt és a magyar szabadságért? Hagyott-e nyomot a nép tudatában ez a szabadságharc, s hogyan gondol vissza rá? Mert a nép nem adatokban, pontos évszázadokban gondolkodik, de mindig a lényegre vonatkozó általános igazságokban, és ítélete sohasem véletlen, vagy önkényes, hanem százados tapasztalatok kemény és vesztegethetetlen okossága.”* Történelmi dalaik *„jól mutatják, hogy a ruszinság éppúgy látta a felkelés okait, mint a magyar nép, s éppúgy örvendett a harci dicsőségnek s bánkódott a felkelés hanyatlásán.”*¹³ De nem is a dalok alkotják a ruszin nép Rákóczi-kultuszának gerincét, hanem a magyarral összehasonlítva is gazdag mondakincs, melynek több jeles, regényesre színezett darabját az ellenségei elől bujkáló fejedelemnek a ruszin származású Fedics Mihály meséi¹⁴ őrizték meg. A magyar olvasónak legfeljebb az szokatlan, hogy a mondák legtöbbször az ellenségei által hajszolt, bujdosó fejedelemről szólnak.

Így a máramarosi Bovcár-kút története is a halálra keresett Rákóczi nevét őrzi. A monda szerint üldözői elől a fejedelem és kísérei egy máramarosi településen találtak rejteket. Amikor elmúlt a veszély, hogy a falu népének meghálálja az iránta tanúsított jószágát, embereivel kutat ásátott, mert a faluban nem volt víz, s a kút kőfalát egy szakaszon a fejedelem maga rakta. Rá is írta egy lapos kőre, hogy *„Itt járt Rákóczi”*. Az emberek ezt mindjárt saját nyelvükre fordították, s azóta is mondogatják: *„Bóv cár”, azaz: Itt járt a fejedelem.*¹⁵

A zavadvai (Vereckéhez közeli település) lakosok pedig arra emlékeznek, hogy amikor Rákóczi Lengyelország felé vette útját, egy ruszin gazda házában töltötte az utolsó éjszakát. Szabad fekhely ugyan nem volt a házában, ezért a nagy tölgyfaasztalon hajtotta nyugalomra a fejét. Aludni azonban nem sokat tudott, csak hánykolódott, ezért elővette kését, és unalmában az asztallap síkjába belevéste nevének kezdőbetűit. Ugyanezt a történetet a pudpalóciak is sajátjukként őrzik és terjesztik ama bizonyos asztal faragott részleteinek bőséges ábrázolásával.¹⁶

Száldobos község a Máramaros kapujának tartott Husztótól nem messze található. Rákóczi seregében küzdött egy odaváló, szép szál ruszin legény, aki a csapat dobosa volt. Mindenki elpusztult abban a csatában, csak ő menekült meg egyedül, s róla nevezték el a települést Száldobosnak. Kék dolmányban tért haza, ezért arrafelé a házak falait azóta kékre festik.¹⁷

A fent ismertetett, többé-kevésbé kerek szerkesztésű mondákon kívül számos töredék árulkodik még a hegyek népének hajdan gazdagon virágzó Rákóczi-kultuszáról, de manapság leginkább már csak akkor emlegetik a fejedelem nevét, ha éppen hitetlenkedve beszélnek valamiről, amelynek megvalósulásában nem bíznak. *„Bude, ják Rákoczi prijde”* – azaz: *Akkor lesz ebből valami, ha Rákóczi visszatér* – mondogatják gyakran.

Ortutay fentebb említett tanulmánya a ruszin folklór Kossuth Lajossal foglalkozó szövegeiről is beszámol. *„Amilyen örvendéssel figyelhettük, hogy Mátyás és Rákóczi szerepét a ruszin nép mennyire megértette, s mily szeretettel őrizte, annyira meglephet az első pillanatra, hogy Kossuth Lajosról mily kevés megértéssel szólnak dalai. Pedig a jobbágság felszabadításával a ruszin jobbágy érdekeit is szolgálta.”*¹⁸ Tudjuk, hogy a ruszin honvédek, a görögkatolikus kispapokból képzett tüzérek hősies helytállással szolgálták Kossuthot és a magyar szabadság ügyét, de az osztrákok előretörésének és a cári csapatok beavatkozásának hírére a kezdeti lelkesedés érdektelenségbe ment át, majd teljesen megszűnt. Ortutay egy meg nem nevezett ruszin szerzőt idéz, aki apái nemzedékét emlegetve fanyalgással írja, hogy ők is részt vettek Kossuth *„balamutájában”* (zavargásában), de nem tulajdonít nekik ezért semmilyen érdemet. *„Mintha kiveszett volna a ruszinság lelkéből a közös ügy iráni lelkesedés”* – panaszolja Ortutay, majd megjegyzi, hogy a szabadságharcról szóló dalok némelyikében azért még *„felüti fejét a részvét és a szánalom a magyarok élet-halál harca és Kossuth iránt.”*¹⁹

Ne csodálkozzunk ezen egy percig se, csipkedjük meg magunkat inkább. A XIX. század közepén vagyunk, amikor Ausztriának és Oroszországnak már megfogalmazott politikai érdeke, hogy a ruszin népet Magyarország ellen fordítsa. Jól érezhetően erősödik, támadásra kész a nemzetek összezsúfítását szolgáló osztrák propaganda, s tudvalévő, hogy egy jól szervezett lejárató akció hadosztályok erejével ér fel. Mutatkozik mindjárt az eredmény is: a ruszin értelmiség soraiban egyre több a ruszofillá lett hangadó. A változóban lévő politikai légkör csakhamar a folklór hordozóközegére is áterjed, s a sorsa fölött szánakozó Kossuthnak, azaz a magya-

roknak már ezt a sajnálkozó elutasítást kell hallaniuk: „*Kossuthunk, Kossuthunk mért verbuválsz minket, kevés a te pénzed, mivel látsz el minket?*”²⁰

Érdeemes ezen a helyen kissé megállni és elgondolkodni, mert a tények állása szerint a ruszinság ezzel a félrehúzódással maga függesztette fel a *gens fidelissima* státuszát. Kérdezhetnénk: A ruszinok hűsége csak Rákóczihoz vonatkozott, s a magyar nemzetre már nem? Valóban: ruszinjaink az ország más nemzetiségeihez hasonlóan talán most érzékelik először, hogy Közép-Európa égboltján jelentősen átrendeződött a csillagok állása, s ebből azt olvassák ki, hogy a magyarok ügye veszendőben van, Magyarország a hanyatlás kapujában áll. Hát hogyan fordultak volna el, amikor vezérek – a Debrecenben, Sárospatakon, Prágában, esetleg Lembergben iskolázott írástudók a geopolitikai helyzet előrelátható változásának reményében már más patronusok kegyeit kínálgatják és közvetítik szeretett népüknek?

Az első világháború idején a ruszin folklór – még teremtő erejének teljében – a régi katonaelet motívumait variáló *kolomijkák* mintájára százával termi a háborúellenes dalszövegeket. Nagyon helyes, ezt teszik a magyar bakák is, szinte keresni kell repertoárjukban az őszintén hazafias népi katonadalokat, s ez teljességgel érthető. De befejeződik a háború, s a békeszerződés értelmében Mohács óta nem tapasztalt szomorú sors vár a magyarokra. S ott van mindjárt a levegőben a kérdés: ruszinjaink miként élik meg a velünk történt gyalázatot? A szláv fennhatóság alá került népet hallgat, s ebben még ott lehet az együttérzés is.

A csehszlovák republika idején egy bizonyos *Kornyilo Zaklinszkij*, galíciai származású ukranofil folklorista, a beregszászi orosz gimnázium tanulóival történeti mondákat gyűjtetett, s egy válogatást 1925-ben Kassán²¹ hazafias nevelési céllal ki is adott. Az első oldalakon Laborc vezérről és Jaroszláv fejedelemről olvashatunk mindössze kettő, illetve egy kétes hitelű történeti mondát, azonban a tatár betörésekre, a helyi (ruszin) lakosság velük folytatott küzdelmeire már tucatnyi szöveg emlékeztet. De a magyarokról sem ezekben, sem más helyi eredetmondában nem esik szó, vagy ha mégis, csak nagyon kevés, és az is elmarasztaló hangnemben szól. Megjegyzendő, hogy Mátyás királyt, Kinizsit és Rákóczit ebből a gyűjteményből sem lehetett kihagyni, mert őket változatlanul sajátjukként, Máramaros vármegye lakosaiként emlegetik. A gyűjtemény egyik fejezete Podkarpatszka Rusz más népeit is felsorolja. „*A ruszinokon kívül régtől fogva más népek is éltek Podkarpatszka Ruszban. A népi mondák Hunokról és Rácokról beszélnek. Természetesen éltek itt valahonnan jött Magyarok és Tatárok, aztán Vlachok vagy Románok*

és Szászok is. Manapság a Szászok Szemihorod-ban,²² azaz Erdélyben élnek. És voltak itt nagyon régen Polovecek (besenyők – VFL), aztán Törökök. Ők sokszor harcoltak errefelé.” Hát kell ehhez kommentár?

Hatalmas veszteségekkel, de átérték népeink a 2. világháborút is. A hazatért ruszin frontkatonákat, az egykori honvédeket fagatva az ukrán folkloristák olyan dalszövegeket is felvesznek gyűjteményeikbe, amelyekben már túlteng a Magyarország, az idegen érdekekért vívott háború és a katonai felettesek iránti ellenérzés, s olykor eléggé barátságtalan fogalmazásokkal találkozhatunk: „*Tá oni nász bidnikh ljudej do táboriv hnáli / „bidis” ruszin*”, *tá i „disznov” vni nász náziváli*; „*Pojiv magyjár bilu muku ják szvjátu zirnícju / Nám záhányáv u Kárpáti hnílu tengerícju*”; „*Záplákáli sztári j máli ráno u szubotu / vzjáli khlopčiv pir jániku v láher ná robotu.*” Nyersfordításban magyarul ez az értelme: *Bennünket, szegényeket táborba hajtottak, büdös ruszinnak, disznóknak neveztek. A magyarok fehér kenyeret ettek, elibünk pedig romlott tengeridarát szórtak. Szombat reggel sírva keltek öregek és gyermekek, a fiúk meg zöldhagyma szárát szaggatták, azzal mentek munkába.* A „büdös ruszin” és a „disznó” minősítések használatában, az őrmesterek kommunikációs kultúrájában, sajnos, nincs okunk kételkedni. Rendszerint így van ez – személyes tapasztalatból mondom – minden egyes hadseregben. Ami azonban a sanyargatást illeti, enyhe túlzásnak vélem, s erre egyre több a példa: „*Oj, prijsov iz Budápeštu pán ná biloj kljácse, a mágyjári „Iljen Horti!”*”, *á ruszini v plácsi. Oj, mágyjári nye bojári, a likhi tátári, khotyili nász zákuváti v veliki kájdáni.* Magyarul: „*Fehér lovon érkezett meg Horthy Budapestről, a magyarok éljeneztek, a ruszinok sírtak. A magyarok nem bojárok, senkit sem kíméltek, béklyóba akartak verni, mint a vad tatárok.* De változik a hang, olvashatunk ennél erősebb, egyenesen fenyegető mondatokat: „*Oj Hortiju, Hortijniku, prokljánu tyá dusu, cserez tebe bez miloho szumuváti musu!! Hortijá bö povisziti ná szuhogo dubá, Koj vin uzjáv od gyivcsini khlopčjá i holubá!* Magyarul: *Ej, te Horthy, a lelked is legyen elátkozva, mert miattad nem láthatom a kedves galambom. Horthyt fel kén akasztani száraz tölgy ágára, amiért a két szerelmest széjjelválasztotta.* S még egyet, utolsóként hadd idézzek a háború végéről: „*J zelená poloniná szim hid ne oráná, Á u hogyi szorokpjátim kulymi zászijáná. Ruszki hlopčiv do mágyjára prolomili brámu, ruszki hlopčiv od mágyjára odobráli prápor. Koj zácšáli ruszki hlopčiv mágyjáriv sztriljáti, to ne ználi mágyjáríki de szjá pohováti. Oj, rusznukeboráku, zácsekáj hodinu, tá ne zsini iz nyá dusu, bo záráz pokínu*”. Néz-

zük hát, milyen lehetett a „hős felszabadítókhöz” csatlakozva a magyarok ellen fordulni: *Már hetedik esztendeje nincs a mező szántva, negyvenötben mégis golyókkal lett teleszórva. Az oroszok a magyarra ajtóستól rátörtek, kezükből a harci zászlót mindjárt kiragadták. Oroszok a magyarokra mikor lőni kezdtek, azt sem tudták, hová, merre menekülhetnének. Ne szorítsd ki, szegény ruszin, belőlem a lelkem, kiadom én magamtól is, csak egy órát várjál.*²³

A dalszöveg csak népköltészet, tehát mese – mondhatnák azok, akiknek szépérzékét és általában a meggyőződését zavarja az utolsó három idézet. Hadd következzenek hát a konkrétabb, és kegyetlenebb, de a valós életből kiemelt tények.

Horváth László, Bene község általános iskolájának köztisztviselőben álló magyar szakos tanára (1926-2007) 1944. november 18-án édesapjával és több száz férfitársával, szovjet fegyverek alatt indult Szolyvára. A mindinkább szűkülő völgyben, mint visszaemlékezésében írja, a Latorca kanyarulatait követő úton a hajcsárok rövid megállást parancsoltak. *„E pihenő alkalmával vallottam be édesapámnak egy titkomat, amely két-három hete nyomta a lelkemet. Történt, hogy egy este szekérderekyi ruszin legényt szállásoltak be hozzánk. Önként jelentkeztek a szovjet hadseregbe, s szekérral igyekeztek Munkácsra. Köztük volt egyik ismerősöm, a csománfalvi Döme, egykori huszti gimnazista, akivel 1942 nyarán együtt voltam leventetáborban az erdélyi Rónaszéken. Elláttuk a fiúkat vacsorával, megkínáltuk újjborral, miután ők szétszéledtek a faluban. Visszatéréskor élénken magyarázták, ki, melyik, hányas számú házat nézte ki magának. Egyikük bizalmaskodva félrehívott, s borgőzös „jóindulattal” megsúgta: sehová ne menjek, ő majd feleségül veszi a húgomat, én pedig cseléd leszek náluk – ne féljek, nem lesz rossz dolgom. Döméhez fordultam magyarázatért, aki elmondta: nekik azt ígérték, hogy a magyarokat kitelepítik, házaikat pedig a hazatérő ruszin frontharcosoknak adják... Édesapám meghallgatott, s utána sokáig szótlanul rőtta az utat mellettem. Aztán mély sóhajjal ennyit mondott: „Bízunk, fiam, az Istenre.”*²⁴

Hát igen, apáink ezt a korszakváltást is végigszenvedték. Ha a ruszinság korábban csak elfordult tőlünk, nem férhet hozzá kétség: a hatalom közelébe került képviselőik pálfordulása most már teljes, és kihat a tágabb közösségre is.

Az egymással hosszú időn át sorsközösségben élő népek különböző történelmi szituációkban való viselkedését, nagyjából 150-170 évre visszamenőleg, *Andrásfalvi Bertalan* tanulmányozta, ám a kapott eredmény elkészerítő következtetésre juttatta. A nyerő helyzetbe került, vagy a győztesekkel ko-

mázó közösségek, csoportok, bár a béke idején szépen megfértek a más nyelvet beszélő, más kultúrárt gyakorló szomszédok mellett, helyzeti fölényük és büntethetlenségük tudatában olyan cselekedetekre vetemedtek, amelyeket korábban maguk is elítéltek volna. Fölöttébb felbátorodhattak (és ezzel el is embertelenedtek) – mint beszélték – 1849 nyarán azok a németajkú lakosok, akik a segesvári csatamezőn maradt holtakat kifosztották, a még lélegző sebesülteket pedig agyonverték. De hallhattunk és olvashattunk eleget a háborút követő romániai és szerbiai, magyarokkal szemben elkövetett baltás gyilkosságokról és egyéb formákban történt kivégzésekről. Hasonló kárpátaljai borzalmakról nem ír a krónika, az óvatos szóbeszéd azonban számon tart ezt azt. Suttogták, még a '70-es években, hogy egy Ungvárhoz közeli ruszin faluban, ahol mindössze nyolc-tíz magyar család élt, 1944 decemberének egy reggelére házaik megüresedtek, helyük kihült.

Legyen ebből már elég. Lélegezzünk fel abban a hitben, hogy ehhez hasonló történelmi helyzettel és a fentebb idézett dalszövegekkel többé nem kell szembesülnünk. Ennek ellenére sokakból kikívánczik a kérdés: Mégis, miért tántorodott el tőlünk Rákóczi népe? Az önálló államiságot soha nem ismerő ruszinokat egészséges életöszönünk minden időben oda hajlította, ahonnan a támaszt és védelmet várhatták. Ha a csehektől, hát hozzájuk, ha pedig a nagy szláv testvér, az orosz ígért kenyeret és oltalmat, őket illette a hűség, ám az új helyzettel nehezen barátkoznak, az ukrán fennhatóság magyarnak, ruszinnak egyaránt rossz.

Az ukrajnai belpolitikában szemlélődve lépünk vissza jó évtizeddel, amikor 2007 márciusában, előzetes sajtóvitákat követően a Kárpátaljai Megyei Tanács napirendre tűzte a ruszinok őshonos nemzetként való elismerésének kérdését. Igazi meglepetésként hatott, hogy a 75 jelenlévő képviselőből 71 szavazott a ruszinok mellett. Nagyszerű! – örvendeztünk – Kárpátalja helyi politikusai kedvünk szerint gondolkodnak! Ám az eredmény nemzetiségi toleranciájáról nevezetes szülőföldünkön újabb sajtóvitát indított el. A véleményt nyilvánító történészek többsége, mint az alábbi idézet szerzője is, a kijevei álláspontot képviselték: „*Ruszinoknak, ruténoknak Anonymus sem a Kárpátok alján élőket, hanem a keleti szlávokat nevezzi... Nem járt itt soha sem Cirill, sem Metód, sem a tanítványaik, és nem kereszteltek ruszinokat, mert akkor itt ez a nép nem is létezett. A ruszinok tulajdonképp Galíciából, az akkori Lengyelországból települtek be a mai Kárpátaljára, és így bizonyítottan ugyanolyan ukránok, mint a hágókon túli nemzetársaik.*”²⁵ Mondjuk ki: az érvek sántítanak, de egyben rendkí-

vül tanulságosak, hiszen az utóbbi évtizedekben folyton azt kellett hallanunk, hogy honfoglaló őseink itt már összefüggő szláv népességet találtak. Íme, egy felmutatható, használható cáfolat a másik térfélről.

De amúgy se keseregjünk. 1989 nyarán, amikor a kárpátaljai magyarság Tiszaújlakon – több ezres tömegben – az újjáépített Turul-szoborhoz vonult, nem maradtak otthon a ruszinok sem. Jöttek ragyogó tekintettel, boldogan, akárcsak 1935-ben, a 200 éve halott fejedelem emléke előtti főhajtásra, s hogy kibontsák, és utoljára felmutassák legdrágább kincsüket: az eredeti, hajdan még Rákóczitól szolgált lobogót. A zászlónak ekkorra (1989) már nyoma veszett, de képviselőjük a mikrofon elé állva, a kijevei állásponttal szembehelyezkedve, hitet tett a kárpátaljai magyarokkal remélt közös jövő mellett. Holott mindenekelőtt *a múltat kellett volna beval-lani*, ahogy illendő lett volna: töredelmesen és kölcsönösen. Erről lekés-tünk, de közeledési szándékukat ruszinjaink szónokai minden esztendőben, minden lehetséges alkalommal megismétlik. Sajnálatos, hogy hiábavalóan, mert nincs, aki fogadja a kinyújtott kezét. Magyar érdekvédelmi képviselőtünk nem veszi komolyan annak a több százezres, ám szervezetileg szét-tagolt népnek a közeledését, amelynek hangadóit az ukrán kormány több alkalommal szeparatistáknak bélyegezte, és üldözi folyamatosan.

De a ruszin – már meggyőződhattünk róla – példátlan módon kitartó. Csalhatatlan hatodik érzékükkel felfogták Magyarország gazdasági és politikai emelkedésének jelentőségét, tömegesen tanulják a nyelvünket, egyre gyakoribb és fényesebb arcukon a felénk küldött mosoly. Nekünk pedig – de a kereszténységében és nemzeti értékeiben erősen hanyatló Európának is – nagy szükségünk van most minden mosolyra. A ruszinok türelmesek, mint világ-életükben mindig. A ruszinok várnak. Lehet, hogy ismét Rákóczi?

JEGYZETEK:

¹ Bonkáló Sándor: A rutének (ruszinok). Franklin Társulat, Budapest, 1939.

² Jézus Krisztus akarata szerint a hegylakó ruszin épületfával és tüzelővel segíti az alföldön élő magyar testvérét, ő pedig kenyérral és borral fizet érte.

³ Fincicky Mihály: Magyar-orsz népdalok. A Kisfaludy Társaság kiadása, 1870.

⁴ Ortutay Gyula: Rákóczi két népe. MEFHOSZ, Budapest, é. n. (1933), és Ortutay Gyula: Ruszin-magyar kapcsolatok a népköltészetben. In: A Tisza bölcsője. Szerkesztette S. Benedek András, Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Könyvkiadó. Beregszász – Budapest, 1996.

⁵ Bartók Béla: Népzene és a szomszéd népek népzeneje. Somló Béla kiadása, Budapest, é. n. 22. o.

- ⁶ Olena Rudlovszak: A kárpátukrán néprajzkutatás története 1914-ig. 80. o. Debrecen, 1986.
- ⁷ Dr. Pataky Mária: A ruszin népzene. In: A Tisza bölcsője. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Könyvkiadó, Beregszász – Budapest, 1996.
- ⁸ Kriza Ildikó: Ruszin – magyar folklórkapcsolatok (A kárpátaljai néphagyomány Mátyás királyról) In: Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából. 2. Budapest, 1998.
- ⁹ Mátyás, koroly ruszinuv. Ubráv Igor Kerca. Poliprint, Uzshorod, 2001.
- ¹⁰ Krali Markó és a horvát szűz. In: Nagy lászló: Versek és versfordítások, ii. k., 155. o. Holnap Kiadó, Budapest, 2004.
- ¹¹ Leszja Musketik: Folklor ukrájinszko-uhorszokogo porubiszjá. Kijiv, Ukrájinszkij pizmennik, 2013.
- ¹² S. Benedek András: A gens fidelissima: a ruszinok. (Kismonográfia) Budapest, 2003.
- ¹³ Ortutay Gyula: Ruszin-magyar kapcsolatok a népköltészetben. In: A Tisza bölcsője. Szerkesztette S. Benedek András, Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Könyvkiadó. Beregszász – Budapest, 1996. 135. o.
- ¹⁴ Fedics Mihály mesél. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kíséri Ortutay Gyula. Budapest, 1940.
- ¹⁵ Szépasszony dombja. Kárpátaljai történeti és helyi mondák. Összeállította: Dupka György és Zubánics László. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest. 2014.
- ¹⁶ U. O.
- ¹⁷ U. O.
- ¹⁸ O. Gy. i.m.,144.o.
- ¹⁹ O. Gy. I. m. 145. o.
- ²⁰ O. Gy. I. m.: 146. o.
- ²¹ Národnyj opovidánnyá pro dávninu. Isztoria Podkarpatszkoj ruszi v perekázákh. Zobráli ucseniki beregovszkoji gimnázii. (Népi elbeszélések a régmúltból. Podkarpatszka rusz története mondákban. A beregszászi orosz gimnázium tanulóinak gyűjtése.). Szerkesztette Kornyilo Zaklinszkij, Kassa, 1925.
- ²² Szemihorod – jelentése: Hétfáros
- ²³ Leszja Musketik: Folklor ukrájinszko-uhorszokogo porubiszjá (Az ukrán-magyar nyelvhatár népköltészete). Kijiv, Ukrájinszkij Pizmennik, 2013., 191. o.
- ²⁴ Horváth László: Élet és halál árnyékában. In.: Kárpátaljai magyar férfiak a szovjet légerekben (Történetek, visszaemlékezések, emlékiratok) Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017. 81. o.
- ²⁵ Joszif Kobály: A ruszinokról. Kárpáti Igaz Szó (az „igazi”) 2007. 03. 17.